

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Bakalářská práce

**VZTAH MEZI PERCIPOVANOU RODINNOU
ATMOSFÉROU A EMOCIONÁLNÍ ROVNOVÁHOU
ADOLESCENTŮ**

Vedoucí práce: PhDr. Ing. Marie Lhotová, Ph.D.

Autor práce: Mgr. Martina Kráčmarová

Studijní obor: SCHP

Forma studia: Kombinovaná

Ročník: 5.

2015

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum

Podpis studenta

Děkuji vedoucí bakalářské práce PhDr. Ing. Marii Lhotové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále bych chtěla poděkovat všem mým blízkým za podporu po celou dobu mého studia. Velký dík patří Vladimíru Zamazalovi, který mi poskytl pomoc, podporu a motivaci při dokončení této práce.

OBSAH

Úvod	6
1 Adolescence – pojem, časové zařazení, obecná charakteristika	8
1.1 Teorie adolescence	9
1.2 Vývojové úkoly adolescence	10
1.2.1 Biologické změny.....	10
1.2.2 Emocionální změny.....	11
1.6 Sebepojetí adolescenta	11
1.7 Shrnutí.....	12
2 Vztahy v adolescenci	13
2.1 Vztahy s rodiči	14
2.2 Vztahy s vrstevníky.....	16
2.3 První romantické a partnerské vztahy	18
2.4 Shrnutí.....	20
3 Rodinné prostředí	22
3.1 Základní znaky a funkce rodiny	23
3.2 Způsoby výchovy v rodině.....	25
3.3 Modely a charakteristiky výchovných stylů	27
3.4 Výchovný styl ve vztahu k temperamentu osobnosti jedince	29
3.5 Patologické rodinné prostředí	31
3.6 Shrnutí.....	32

4	Citová vazba v období adolescence	34
4.1	Proměny citové vazby v adolescenci – osamostatňování	35
4.2	Typy citové vazby	37
4.3	Vývoj citové vazby (kontinuita citové vazby)	39
4.4	Shrnutí	40
	Závěr	41
	Seznam použitých zdrojů	44
	Abstrakt	46
	Abstract.....	47

ÚVOD

Tématem této bakalářské práce je Vztah mezi percipovanou rodinnou atmosférou a emocionální rovnováhou adolescentů. Svou práci zaměřuji na toto téma zejména proto, že s adolescenty pracuji ve svém zaměstnání a zajímalo mě, jak vnímají svoje rodinné zázemí. V rámci oboru Sociální a charitativní práce, jehož jsem studentkou, je práce s rodinnou i adolescenty důležitou náplní tohoto oboru.

Období adolescence je křehkou vývojovou fází, která ovlivňuje dospívání jedince a rodinné zázemí je nedílnou součástí emocionální rovnováhy adolescentů. Stejně jako dospívající tak i rodina prochází vývojovými stádii. To, jak adolescent vnímá svoji rodinu, vztahy s rodiči, jakož i jeho další vztahy s vrstevníky či vývoj jeho osamostatňování, ovlivňuje jeho citovou stránku.

Cílem bakalářské práce je popsat, jak vnímaná rodinná atmosféra a dění v rodině ovlivňuje adolescentovu emoční stránku. K naplnění daného cíle chci postupovat objasněním specifík adolescentního období, důležitostí vztahů, rodinné atmosféry a citové vazby z pohledu adolescenta.

Nejprve tato práce objasňuje pojem adolescence a problematiku nejasného vyjasnění a určení pojmu ve vztahu k interpretaci rozdílných autorů. Nastiňuje i různé teorie daného vývojového období z pohledu různých významných psychologů. Následně se zabývá vývojovými zvláštnostmi a sebepojetím adolescentů.

Důležitou součástí jsou vztahy, které adolescent má a které vnímá jako významné. Jedná se zejména o vztahy s rodiči, s vrstevníky, které nabývají větší důležitosti a prvně romantické a partnerské vztahy.

Významnou částí celé práce je kapitola, zabývající se rodinným prostředím. Základní znaky a funkce rodiny, které jsou zde objasněny a nastíněny i z pohledu adolescenta. Dále máme různé způsoby, modely a charakteristiky výchovných stylů, které taktéž ovlivňují adolescentovo vnímání rodinné atmosféry. Negativně může

působit patologické rodinné prostředí, které je skutečné patologické či je adolescentem vnímáno jako patologické. Celou kapitolu završuji tématem výchovných stylů v kontextu temperamentu osobnosti adolescenta.

Následující kapitola se zaměřuje na zvláštnosti citové vazby v období adolescence, kdy dochází k proměně a posunu ve směru většího osamostatňování dospívajícího. A v neposlední řadě se věnuje představení typů a vývoje citové vazby.

Výstupem celé práce jsou jednotlivá shrnutí na konci každé z kapitol a následný závěr, kde jsou zmíněny nosné myšlenky celé práce.

Při realizaci práce bude použita analýza odborné literatury, tematických periodik a metodických materiálů, on-line elektronických pramenů a dalších veřejně dostupných zdrojů. Práce je založena na stěžejních myšlenkách mnoha autorů zejména z oblasti psychologie, sociální práce a rodinné terapie. Nejčastěji se jedná o Josefa Langmeiera, Danu Krejčířovou, Irenu Sobotkovou či Marii Vágnerovou. Z dalších významných autorů zabývajících se adolescencí je to Pavel Řičan, Jiřina Taxová, Jan Čáp, Jiří Mareš, Petr Macek či Zdeněk Matějček. Ze zahraničních autorů např. Igor Semjonovič Kon.

1 ADOLESCENCE – POJEM, ČASOVÉ ZAŘAZENÍ, OBECNÁ CHARAKTERISTIKA

Slovo adolescent pochází z latinského *adolesco* = dospívat, vyvíjet se, sílit či mohutnět.¹

Stadium adolescence (chápejme cca 15/16 let – cca 20 let) je obdobím, kdy u jedince dochází k vrcholu fyzického i psychického vývoje. Mění se sociální postavení jedince a vyvstává jeden z hlavních úkolů v oblasti socializace, a to příprava na povolání.²

Oddělit pubescentní a adolescentní období není jednoduché, protože neexistuje jasná a ostrá hranice, ale kvalitativní a obsahová odlišnost je jednoznačná. V adolescenci už dochází k jasnému budování vlastní identity, dospívající více experimentuje a zkouší nové životní styly, získává první sexuální zkušenosti, hledá si svou profesní dráhu a utváří si vlastní světový názor, jakož i náboženskou orientaci.³ Jednotlivé pojmy se v literatuře často prolínají a různí autoři je chápou pod různými časovými zařazením.

Někdy je toto období nazýváno také *tranzitní*, jelikož dochází k mnoha přechodům. Jedná se o posun z dětství do dospělosti, od vedení k samostatnosti, od závislosti na rodičích k nezávislosti, od lehkovážnosti k celkové zodpovědnosti právní, etické i občanské.⁴

Pro potřeby této práce jsem se rozhodla používat pojmů „adolescent“ a k němu ekvivalent „dospívající“.

¹ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. s.191.

² KON, I. S. *Kapitoly z psychologie dospívání*. s. 40.

³ ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti*. s. 170 – 171.

⁴ TAXOVÁ, J. *Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání*. s. 61.

1.1 Teorie adolescence

Máme několik základních teorií adolescence. Za nejznámější můžeme považovat teorii psychologa *S. Freuda*, který tvrdí, že se jedná o období *genitální*. Toto období spojeno s nástupem tělesného dospívání, kdy dochází k probouzení sexuality. Klade důraz na konfliktnost období a zralost pro něj spočívá v milostném vztahu, který má ovšem primitivní, základní podobu.⁵

E. H. Erikson označuje dospívání jako stádium hledání vlastní *identity*, tj. stádium páté z celkem osmi vývojových stádií. Hledání a tvorba vlastní identity nezřídká vede k vnitřním konfliktům, které mohou vést až ke krizi identity, a to v oblasti sociální, sexuální i profesní. Zároveň přichází s novým pojmem - *adolescentní moratorium*. Tímto termínem chápe určité vývojové provizorium, kdy se dospívající brání stát se plně dospělým.⁶ Již nepovažuje sám sebe za dítě a nechce, aby tak s ním bylo zacházeno, avšak stále není (necítí se) plně dospělým.

L. Vygotskij zastával názor, že věkové a vývojové úkoly jsou podstatné pro člověka a mají v daném vývojovém stádiu stimulační a motivační vliv pro tvorbu nových psychických vlastností.⁷

J. Piaget se zabýval *kognitivními změnami* v tomto období. Takovými změnami jsou například utváření *formálních operací* a rozvoj abstraktního myšlení. Dospívající zkouší tzv. myšlenkové experimenty, tj. přemýšlí nad různými možnostmi řešení problémů a jejich důsledky.⁸

L. Kohlberg popisuje období dospívání jako nástup *konvenční morálky*. Akceptace nových společenských rolí je vnitřně spojena s vlastním vnímáním a hodnocením osobní situace, tj. se sebehodnocením v dané situaci a zároveň hodnocení druhých. Jedná se o celkové sociální schválení.⁹

⁵ ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti*. s. 167 – 168.

⁶ Tamtéž, s. 170 – 171.

⁷ TAXOVÁ, J. *Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání*. s. 61.

⁸ MACEK, P. *Adolence*. s. 57 – 58.

⁹ Tamtéž, s. 31.

Autoři těchto teorií upozorňují na určitá specifika dané věkové skupiny a upřednostňují vždy určitý znak, který blíže popisují. Důraz je kladen na biologické znaky, sociální či psychické faktory apod. Chybí zde komplexnější pohled na celou osobnost.

1.2 Vývojové úkoly adolescence

Vývojové úkoly v tomto období značně souvisí se *socializací*. Hlavním úkolem je osamostatňování se a hledání vlastního místa v životě. K tomu dopomáhá intelektuální zrání, hledání a tvorba vlastních zájmů, životního postoje, hledání vlastních názorů a smyslu života.¹⁰ V rámci socializace nabývají na důležitosti rozhovory na podstatná světová, filosofická a jiná témata. Zároveň získává nové sociální kontakty, například v rámci zájmových kroužků.¹¹ Socializace je rozlišná u pohlaví. Dětem jsou prezentovány od mala různé vzory typické pro jejich pohlaví. Právě jeden z nejdůležitějších úkolů je přijetí své genderové role. V dnešní době je na dívky však kladen tlak zejména z důvodů upřednostňování mužských charakteristik.¹² Nejdůležitějšími socializačními skupinami jsou prvotně rodina a následně probíhá posun k vrstevníkům a prvním partnerům. Vztahy v těchto skupinách se podrobněji zabýváme v druhé kapitole.

1.2.1 Biologické změny

Dospívání má tři základní fáze, jedná se o fázi předpubertální, což je přípravné období, dále vlastní puberta, kdy se realizuje základní vývoj pohlavního dospívání, a konečně postpubertální období, kdy jedinec dosahuje úplné biologické zralosti. Je třeba mít na paměti, že tyto biologické změny probíhají odlišně a v různé době. Tělesné zrání ovšem ovlivňuje i sociální status jedince, protože vyvolává u vrstevníků určité pocity a očekávání.¹³ Konkrétně dochází k nárůstu svalové hmoty u chlapců, dívky získávají ženské proporce. Vlastní tělo je středem pozornosti a adolescent dosahuje pohlavní

¹⁰ KON, I. S. *Kapitoly z psychologie dospívání*. s. 41.

¹¹ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. s. 200 – 202.

¹² MACEK, P.; LACINOVÁ, L. *Vztahy v dospívání*. s. 146 – 147.

¹³ KON, I. S. *Kapitoly z psychologie dospívání*. s. 32 – 33.

zralosti.¹⁴ Tělesné proměny v adolescenci jsou tou nejviditelnější změnou, nelze ovšem jednoznačně určit, kdy a co má jak probíhat. Máme dáno spíše věkové rozmezí, během kterého by mělo dojít k dokončení tělesného vývoje. Ke konci vývojového období jsou již všechny změny hotové.

1.2.2 Emocionální změny

Na jedné straně dochází k tělesnému dozrávání, na straně druhé je ovlivňováno i chování a emocionální stránka jedince.

Ve věku adolescence dochází k výrazným projevům charakterových vlastností, větší variabilitou emocionálního prožívání a schopnosti vyjadřovat své emoce, zároveň se postupně rozvíjí sebekontrola.¹⁵ Jedná se o období citové lability, avšak oproti názorům v minulosti, průběh tohoto období nemusí být nijak extrémně bouřlivý. Na důležitosti nabývají i city spojené s láskou a erotickou částí života společně s estetickými a etickými city.¹⁶ Labilita ze začátku vývojového období postupně přechází ve větší sebeovládání a emocionální stabilitu.

1.6 Sebepojetí adolescenta

Sebepojetí a seberealizace jsou důležitou fází tohoto vývojového období a snaží se najít odpověď na základní otázku „Kdo vlastně jsem?“. Typickým a důležitým znakem se zde stává přechod od řízení diktovaného z vnějšku k nalézání vlastního smyslu. Postupně se utváří i pohled na sebe sama a na své vlastní já, které se postupně stává stálejší. Podstatnou součástí obrazu sebe sama je i zevnějšek adolescenta, tj. způsoby oblékání, problémy s akné, problémy s příjmem potravy (anorexie, bulimie vs. přejídání a obezita) atd. Z toho plyne i velká péče o osobu jako takovou. Pro toto období je

¹⁴ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. s. 193.

¹⁵ KON, I. S. *Kapitoly z psychologie dospívání*. s. 52.

¹⁶ MACEK, P. *Adolescence*. s. 59 – 60.

typický egocentrismus adolescenta, jenž ovlivňuje jeho prožívání.¹⁷ Sebepojetí adolescenta podle E. H. Eriksona odpovídá tvrzení „jsem to, čemu věřím“.¹⁸ Otáze, které dospívající má, je ovšem více. Týkají se jeho minulosti, přítomnosti i budoucnosti.

Vztah dospívajícího sám k sobě by se dal zařadit do tří skupin. Jde o kognitivní složku (sebepojetí, sebehodnocení), emocionální (sebeúcta) a regulační (sebeprosazení, uplatnění a kontrola). Dochází k vzájemnému prolínání a ovlivňování všech těchto složek. Podstatný je i rozdíl mezi tzv. reálným a ideálním já, tj. tím, kdo opravdu je a tím, kým si myslí, že je, případně požadovaným já, tedy tím, kým si ostatní či adolescent sám přeje být. Objektivním faktem podstatným pro vlastní hodnocení jsou jeho dosažené výkony.¹⁹ Dospívající se často srovnávají se svým okolím a jejich vlastní sebehodnocení je dáno poměřováním se se svými vrstevníky a celkově z názorů ostatních.

1.7 Shrnutí

Konflikt rolí adolescenta a rodiče často spočívá v tom, že rodiče často neberou v potaz dané vývojové období svého dítěte. Dospívající pak vnímá nerespektování daného vývojového období jako nerespektování své osobnosti a následně to chápe jako ponižování své vlastní osobnosti, a tudíž projev jejich záporného vztahu vůči jemu samotnému.²⁰ K překonání této situace mohou rodiče dopomoci uvědoměním si, ve kterém vývojovém období se jejich dítě nachází, a respektováním změn vyplývajících z tohoto období.

¹⁷ KON, I. S. *Kapitoly z psychologie dospívání*. s. 53 – 62.

¹⁸ BALCAR, K. *Úvod do studia psychologie osobnosti*. s. 48.

¹⁹ TAXOVÁ, J. *Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání*. s. 116, 118.

²⁰ ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. s. 217.

2 VZTAHY V ADOLESCENCI

V období adolescence je prožívání vztahů velmi intenzivní a ze strany adolescentů je vztahům přikládána vysoká důležitost. V utváření vztahů hrají roli nejen vztahy s rodiči, ale většího významu nabývají především vztahy s vrstevníky a první romantické a partnerské vztahy, které se zpravidla vyvíjejí ze vztahů s vrstevníky.

Jak poukazuje Macek, v oblasti vztahů dochází ke změně nejen ve smyslu vztahů k druhým, ale i k sobě samému. Autor nazývá tuto fázi všeobecně proměny vztahů k okolnímu světu jako objevení „síly vlastního rozumu“.²¹ Typická je proto v tomto období větší konfrontace s názory rodičů, kdy je jedinec začne podrobovat kritičtějšímu myšlení.

Můžeme říci, že dochází k rozrůstání vztahů, ve smyslu kvalitativním, a k prohlubování vztahů, ve smyslu kvantitativním. Rozvíjejí se vztahy vrstevnické, tj. kamarádké, přátelské i milostné, které nabývají na stále větší důležitosti a jsou prožívány jako vysoce významné z pohledu adolescenta. Adolescenti se zapojují více do společenských aktivit. Činnosti jsou uskutečňovány oproti předchozím vývojovým obdobím i mimo rodinu či školu. Změny se projevují nejen v oblasti zájmů a cílů, ale rovněž v kvantitě a hloubce problémů, se kterými se musí adolescent nově potýkat. Překážky se týkají především školy, ale i rodinných vztahů, zejména vztahů vrstevnických. Jedinec musí řešit i širší problémové okruhy, jako je světový názor, postoj k politickému dění v zemi i ve světě.²² Tyto názory a postoje diskutuje ve skupině svých vrstevníků – kamarádů, kteří také prezentují své stanovisko, a může tak docházet ke konfrontaci a nesouladu názorových postojů.

Význam rodiny a vztahů v rodině má vliv i na následné vztahy k vrstevníkům. Je-li postoj k dítěti záporný, rodiče nedávají dostatečný prostor jedinci k účasti na společenských aktivitách vrstevníků, jestliže není v dítěti podporováno stanovení

²¹ MACEK, P. *Adolescence*. s. 60 – 61.

²² TAXOVÁ, J. *Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání*. s. 63.

osobních cílů a zájmů, může se adolescent stát snáze součástí antisociální party.²³ Adolescent, který má možnost čerpat z kladného postoje rodičů, má následně lepší výchozí pozici pro vztahy s vrstevníky.

Důležitým bodem se stává rozvoj komunikačních schopností.²⁴ Komunikace se nejvíce rozvíjí s těmi skupinami, se kterými jedinec přichází do kontaktu nejčastěji. Jedná se o interakci s rodiči, s vrstevníky a v neposlední řadě s prvními partnery ve smyslu romantického vztahu.

2.1 Vztahy s rodiči

V dospívání dochází k výrazné změně postojů k rodičům. Rodiče jsou důležitými osobami, které ovlivňují dítě už od narození a není tomu jinak ani v období adolescence. „Neexistuje prakticky žádný sociální ani psychologický aspekt chování adolescentů, který by nezávisel na rodinných podmínkách současných nebo minulých. Charakter této závislosti se ovšem mění.“²⁵ Rozdíl nastává v přeměně vztahu k rodičům ze strany adolescenta. Ten je přestává považovat za absolutní autoritu a snaží se hledat vlastní cestu. Macek nazývá posun vztahů adolescenta k rodičům snahou o „zrovnoprávnění“ vlastního postavení.²⁶ Adolescent se často snaží dostat na úroveň rodičů, tj. dospělých. Bojuje za to, aby jej rodiče brali jako sobě rovného, dospělého jedince a jako k takovému se patřičným způsobem chovali.

Typické pro období adolescence je černobílé vidění situace a kritické vyjadřování vůči rodičům, kterým se snaží vydobýt si svoji nezávislost. To se stává častým zdrojem konfliktů, avšak tyto konflikty můžeme zařadit do oblasti obvyklých pro dané vývojové období.²⁷ „Konflikty nevadí, když mají adolescenti pocit, že mohou svobodně vyjadřovat názory a že se na ně bere ohled.“²⁸ Konflikty a problémové situace zpravidla

²³ ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. s. 129.

²⁴ MACEK, P. *Adolescence*. s. 66.

²⁵ KON, I. S. *Kapitoly z psychologie dospívání*. s. 71.

²⁶ MACEK, P. *Adolescence*. s. 66.

²⁷ MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. s. 12.

²⁸ MACEK, P. *Adolescence*. s. 67.

vyplývají z postupného osamostatňování dítěte, z jeho touhy po nezávislosti na rodičích, dále z určitých typických charakteristik vývojového období adolescence. Dalším zdrojem problémů je přenášení emocionální závislosti z rodiny na společnost vrstevníků. Pro adolescenta je podpora ze strany rodičů, projevovaná láska, jistota a zázemí to, co vnitřně potřebuje, i když je jeho chování často opačné. Dítě touží po tom, aby se jeho rodiče podíleli na jeho životě a projevovali o něj zájem. Zájem rodičů nesmí být pouze formální, naopak musí vzbuzovat opravdovost.²⁹ Často na něj adolescent reaguje jako na projev snahy rodičů kontrolovat jeho život. A přestože se někdy vyhne odpovědi na otázku, vnitřně cítí, že o něj mají rodiče zájem. Zároveň změna přeorientování se na vrstevníky může být vnímána rodiči jako problémová. Každá změna s sebou nese nejistotu a strach z neznáma. Rodiče často mají pocit, že přestali být důležití pro dítě, že se o ně již nezajímá a do věcí, do kterých dříve měli přístup, a jejich rada byla brána za bernou, nyní přestává být brána v potaz. To může v rodičích vzbuzovat pocit, že ztratili kontakt se světem dítěte.

Význam má pohled adolescenta na situaci a vztahy v rodině. Pokud je členem rodiny, kde jsou vztahy mezi členy vřelé, láskyplné a je každému členu poskytována pozornost, vytváří to v dítěti pocit bezpečí a jistoty. Právě vztahy v rodině vytváří půdu k formování přátelských vztahů s vrstevníky i s dalšími lidmi.³⁰ Zajímavé je zjištění, že vztahy s rodiči v období adolescence nemusí být bezpodmínečně konfliktní, spíše naopak, bylo shledáno, že vyhrocené konflikty nejsou tak běžné, jak se dříve předpokládalo. Výjimku tvoří adolescenti, u kterých jsou projevy rizikového chování, jako např. alkoholismus, útekářství, vandalismus, atd. U jedinců, kde se negativní projevy chování nevyskytují, dlouhodobě klesá četnost vyhrocených konfliktů s rodiči.³¹ Konfliktní situace a výměny názorů jsou jistě důležitým bodem v posunu a vývoji adolescenta a jeho vlastních postojů, avšak není nutností, aby tyto konflikty musely probíhat v rámci velkých hádek.

²⁹ TAXOVÁ, J. *Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání*. s. 185 – 186.

³⁰ KON, I. S. *Kapitoly z psychologie osobnosti*. s. 71.

³¹ MACEK, P. *Adolescence*. s. 67.

2.2 Vztahy s vrstevníky

V adolescentním věku stoupá zájem a orientace jedince na vrstevníky, tráví s nimi více času než s rodiči, přesto zůstávají vrstevníci až na posledním místě v situacích, kdy se jedná o významné rozhodnutí či krizové situace.³² Oblast vztahů s rodinou a přáteli jsou hlouběji odděleny. Ve vztahu s rodiči můžeme mluvit o „zrovnoprávnění“, ve vztahu s vrstevníky o „zhodnocování“ ve smyslu nabývání vlastní identity, sebevědomí a vlastní významnosti.³³ Vrstevníci jsou tedy především důležití k nalézání vlastního já a k upevňování vlastních názorů či jejich přeměně. V rodině se adolescent snaží dostat na úroveň rodičů, s vrstevníky už na stejné úrovni je, a proto se zde utváří prostor pro diskuzi a sdělování vlastních názorů.

Společnost vrstevníků se stává rysem socializace. Hodnocení vrstevníků je důležité pro sebevědomí adolescenta.³⁴ Je-li kamarády jedinec přijímán, vzbuzuje to v něm odvahu a smělost k experimentování a zkoušení jiných způsobů chování.

Společenství vrstevníků má základní psychologické funkce. Jednak jsou informační základnou, dále mu pomáhají vytvářet specifické vztahy, jejichž součástí je i soutěživost, a v neposlední řadě mu poskytují emocionální blízkost.³⁵ Vrstevníci také poskytují prostor pro sebepoznávání, upevňují jedince v procesu změn, kterými prochází, jelikož jsou to změny, kterými si prochází zároveň i ostatní členové skupiny, a v případě neuspokojivých rodinných vztahů také nahrazují částečně funkce rodiny.³⁶ Podstatným znakem je způsob trávení volného času adolescentů. Pokud jsou motivováni ke zhodnocování volného času, adekvátně jej naplňují vhodnými činnostmi, působí to preventivně proti negativním vlivům a antisociálním projevům chování.

Rozdíl, který se projevuje v adolescentním věku oproti věku předchozího vývojového období, je rozložení času, které jedinec tráví s rodiči a vrstevníky. Jedinec upřednostňuje trávení volného času spíše s vrstevníky nežli s rodiči. To se v důsledku projevuje i tím, že adolescent přijímá více normy vrstevníků než rodičů a stávají se pro

³² MACEK, P. *Adolescence*. s. 70.

³³ MACEK, P.; LACINOVÁ, L. *Vztahy v dospívání*. s. 43.

³⁴ MACEK, P. *Adolescence*. s. 73.

³⁵ KON, I. S. *Kapitoly z psychologie dospívání*. s. 83 – 84.

³⁶ MACEK, P. *Adolescence*. s. 73.

něj důležitější. Celkově pochvala, respekt a uznání je pro něj důležitější ze strany vrstevníků.³⁷ To ovšem neznamená, že by pro něj nebyla důležitá pochvala i ze strany rodičů, ovšem větší důraz a hodnotu má pro něj uznání kolektivu vrstevníků.

Specifické jsou vrstevnické vztahy v partě. Příslušnost k partě pomáhá celkově posilovat sebevědomí jedince. Mezi vrstevníky existuje několik základních part. Jednou z nich je parta prosociální, jež má kladný vliv na jedince. Dalším typem je asociální parta, která může být potenciálně nebezpečná pro jedince. A v neposlední řadě je tu antisociální parta, mající skutečně rizikový vliv na adolescenta.³⁸ Na typu party poté závisí, nakolik jedinec prožívá uspokojení z vrstevnických vztahů.³⁹ Na straně jedné může být parta pro jedince zdrojem nápodoby rizikového chování, na straně druhé je adolescentem vnímáno negativně, pokud není členem žádné party. Typické je zde tzv. předvádění se a pozornost upoutávající chování, které můžeme často pozorovat právě u adolescentů.

Existují inter-individuální rozdíly mezi vnímáním vrstevnických vztahů ze strany dívek a chlapců. Dívky jsou značně orientované na sdílení pocitů a komunikaci. Emocionální rozměr ve vztazích chlapců není tak významný jako pro dívky. Ten nabývá na důležitosti v pozdějších letech, především ve střední a pozdní adolescenci.⁴⁰ Jelikož je vývoj dívek i chlapců ve stejném věku rozdílný, je odlišný i jejich postoj ke vztahům v tomtéž věkovém období.

Charakter vrstevnických part se mění nejen dle pohlaví, ale též podle věku adolescentů. V brzké adolescenci jsou tradiční menší skupiny stejného pohlaví, kde se postupně objevuje i opačné pohlaví, a poslední fází je pozdní adolescence, kdy přetrvávají spíše významnější přátelství mezi jednotlivými dvojicemi.⁴¹ Závěrečnou fází vývoje vrstevnické skupiny se zabývá hlouběji následující kapitola. V této etapě se jedná o vztahy romantické a první partnerské zkušenosti.

³⁷ KON, I. S. *Kapitoly z psychologie dospívání*. s. 84.

³⁸ Tamtéž, s. 96.

³⁹ TAXOVÁ, J. *Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání*. s. 196.

⁴⁰ MACEK, P. *Adolescence*. s. 74 – 75.

⁴¹ Tamtéž, s. 72 – 73.

2.3 První romantické a partnerské vztahy

Jak bylo pojednáno v kapitole předchozí, vrstevnické kamarádské vztahy jsou pro adolescenta nejdůležitější. Hlubší vztahy, které dospívající prvně zakouší, mají často původ v předchozím přátelství, ze kterého se postupem času vyvinula hlubší náklonnost. „Adolescent se zmítá mezi touhou splynout s jinou osobou a strachem ztratit v tomto splynutí sám sebe“.⁴² To je důsledkem prvotní nejistoty ve vztahu. Zpočátku není ještě u adolescenta zcela vytvořena jeho identita, proto se může projevat obava ze změn jeho samotného, která přichází s přizpůsobováním se navzájem v romantickém vztahu.

Prožívání romantického vztahu v adolescentním věku je spojeno s extrémními póly prožitků. Na jedné straně hledají dokonalost a hloubku citu, na straně druhé se v praxi spokojí s minimem svých předchozích požadavků. Ne zřídka očekávají, že hluboký a pevný vztah přijde najednou a neuvědomují si, že je potřeba věnovat tomu čas a úsilí. Z toho vyplývají zklamání, které jsou spojené s vymizením citu či neopětovanou láskou.⁴³ Vzhledem k silnému citovému rozpoložení jedinců v adolescenci může být zklamání vnímáno velmi intenzivně, někdy projevováno silnými emocemi i navenek.

Pokud není adolescentu umožněno navázat první romantické vztahy, jeho sebevědomí je rozkolísané a mnohdy může vést k navazování neuspokojivých vztahů v dospělosti. „Romantické vztahy představují významný faktor ovlivňující proces vývoje intimity a identity – dvou základních psychosociálních procesů, jejichž dovršení je důležitým předpokladem pro rozvoj zdravé dospělé osobnosti.“⁴⁴ Jestliže adolescent začne vytvářet romantické vztahy již od mládí, lze předpokládat, že se to stane obvyklou složkou jeho života i v pozdějších rolích partnerských, rodičovských apod.⁴⁵ V dnešní době se setkáváme s rodiči, kteří zakazují svým dětem navazování hlubších vztahů s partnerem opačného pohlaví z různých důvodů. „...Dlouhodobý vztah je v adolescenci často vnímám jako něco negativního (zejména rodiči), protože z jejich pohledu hrozí nebezpečí, že by mohl skončit graviditou, časným sňatkem, apod.“⁴⁶

⁴² KON, I. S. *Kapitoly z psychologie dospívání*. s. 100.

⁴³ TAXOVÁ, J. *Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání*. s. 198 – 199.

⁴⁴ MACEK, P.; LACINOVÁ, L. *Vztahy v dospívání*. s. 60.

⁴⁵ TAXOVÁ, J. *Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání*. s. 198 – 199.

⁴⁶ MACEK, P. *Adolescence*. s. 77.

Dalšími důvody mohou být požadavky rodičů, aby se dítě plně věnovalo škole, koníčkům, či jen rodičovské obavy z prvních sexuálních zkušeností. Zároveň nemožnost navázání romantického vztahu může být zapříčiněna samotným adolescentem, např. jeho vlastními ambicemi, nedostatkem kontaktů s vrstevníky či poruchou v předchozích vývojových obdobích, která se nyní projevuje neschopností navázat romantický vztah.

Prvotně romantické vztahy bychom mohly nazvat spíše jakýmsi počátečním experimentováním v oblasti vztahové, jehož součástí je vyšší míra idealizace partnera. Zpravidla vztahy nemají dlouhého trvání, avšak ve větším časovém horizontu jej hodnotí pozitivněji než bezprostředně po skončení a zanechávají v jedinci hezké vzpomínky. Zároveň jsou tyto vztahy vysoce důležité pro budování sexuální identity adolescenta.⁴⁷ Sexuální identita a její hledání spočívá v pochopení a ztotožnění se s rolí svého pohlaví na psychologické úrovni.⁴⁸ Dle stále nových statistik a výzkumů vyplývá, že první sexuální zkušenost se uskutečňuje od generace ke generaci v nižším věku.

I zde můžeme nalézt rozdíly dané věkově, pohlavím či sociokulturními podmínkami. Dle nejnovějších výzkumů se ukázalo, že adolescenti obecně více střídají své partnery, experimentují a typické je proto tzv. „polygamní stádium sexuálního vývoje“. Ve vztahu je počítáno z obou stran s časným rozchodem.⁴⁹ Z toho lze vyvodit fakt, že dříve typické genderové rozdíly ve vnímání vztahu jsou nyní již vyrovnávány. Adolescenti obecně (jak dívky, tak chlapci) ve vztazích experimentují stejně. Důležitost vztahu je podstatná u obou pohlaví, přesto, že je vnímán odlišně. Mít partnera zvyšuje sebevědomí jedince a ujišťuje jej o vlastní přitažlivosti.⁵⁰

Dalšími činiteli ovlivňující prvotní romantické vztahy jsou krom vrstevníků a médií i sociokulturní podmínky, jako jsou tradice, role a normy upřednostňované v dané společnosti.⁵¹

⁴⁷ TAXOVÁ, J. *Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání*. s. 106.

⁴⁸ KON, I. S. *Kapitoly z psychologie dospívání*. s. 107, 112.

⁴⁹ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. s. 203.

⁵⁰ TAXOVÁ, J. *Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání*. s. 104 – 106.

⁵¹ MACEK, P.; LACINOVÁ, L. *Vztahy v dospívání*. s. 56 – 57.

2.4 Shrnutí

Častým problémem, se kterým je adolescent konfrontován, je nesoulad mezi dodržováním požadavků ze strany rodičů a požadavky, které jsou kladeny ze strany vrstevnické skupiny, do které adolescent patří či projevuje zájem patřit.⁵² Rozpory mohou vést adolescenta ke značným životním dilematům, před která je postaven. Na straně jedné jsou požadavky rodičů, na straně druhé, opačné, jsou požadavky vrstevníků. Adolescent je tedy nucen vybrat si jednu z mnohdy protichůdných reakcí na danou situaci.

To s sebou nese následky, kterých si je adolescent zpravidla vědom. Pokud uposlechne a podřídí se požadavkům rodičů, je sankcionován ze strany skupiny – posměchem, trestem či vyloučením ze skupiny. V situaci, kdy se adolescent rozhodne podříditi normám skupiny, zároveň přijímá možnost postihu ze strany rodičů, a to zákazem určitých činností, udělení povinností navíc, zákazem stýkání se se skupinou apod.⁵³ Je proto nucen v tomto vývojovém období poprvé hledat kompromisy neboli tzv. střední cestu, tj. způsoby řešení situace, které by mohly být přijatelné jak vrstevnickými skupinami, tak i rodiči. Mnohdy nejsnazším řešením se stává uchýlení se ke lži, kdy adolescent ve snaze zabránit sankcím či posměchu předloží každé ze skupin jiné řešení, a to právě to, které bude tou či onou skupinou nejlépe přijato.

Důležitým znakem je i jistá či nejistá vazba v primární skupině, tj. rodině. Jedinci, kteří měli v raném dětství jistou vazbu, mohou z tohoto benefitu čerpat i v pozdějším věku adolescence a dospělosti. Rovněž je pro ně celkově jednodušší vytvářet vztahy s lidmi.⁵⁴ Jak vidíme, existuje přímá souvislost s vlivem rodinného prostředí a utvářením vztahů s okolím v období adolescence. Schopnost adolescenta uplatnit se ve vztazích s druhými je hlavním zdrojem jeho sebevědomí, samostatnosti a nezávislosti.

Závěrem je potřeba zdůraznit postoj adolescenta, který se vůči rodičům může vymezit pozitivně, nebo negativně. Pozitivním vymezením je myšleno přijímání názorů a postojů rodičů v kooperaci s kritickým náhledem, včetně spolupráce a pomoci.⁵⁵ Adolescentní vývoj osobnosti by měl směřovat právě k pozitivnímu postoji k rodičům.

⁵² MACEK, P.; LACINOVÁ, L. *Vztahy v dospívání*. s. 102.

⁵³ TAXOVÁ, J. *Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání*. s. 106.

⁵⁴ MACEK, P.; LACINOVÁ, L. *Vztahy v dospívání*. s. 44 – 45.

⁵⁵ Tamtéž, s. 108.

Zároveň je potřeba, aby adolescent percipoval pozitivně své rodinné prostředí, proto se budeme důležitostí podnětné a vhodné rodinné atmosféry hlouběji zabývat v samostatné kapitole nazvané Rodinné prostředí.

3 RODINNÉ PROSTŘEDÍ

Rodinu můžeme definovat různými způsoby – sociologicky, právně nebo pedagogicko-psychologicky. V historickém kontextu se měnila podoba rodiny a současně se měnily i definice rodiny. V dnešním chápání tvoří rodinu, tj. primární skupinu, dospělí členové (rodiče), kteří žijí v manželském či partnerském svazku ale může to být i jen jeden dospělý člen, který vychovává dítě.

Rodina může působit na dítě příznivě a vhodně jej stimulovat, ale na druhé straně může být i jeho brzdou, může jej zanedbávat, tlumit, dlouhodobě narušovat vhodný vývoj, jeho charakter a celkovou osobnost dítěte. Rozpadlá či neúplná rodina je postavena před náročnější situací v zajišťování emočně vhodného prostředí pro své děti.⁵⁶ Rodina, kde chybí jeden z rodičů, nemusí být zákonitě horší, avšak rodič, který je přítomný, je nucen hledat jiné způsoby, jak nahradit rodiče, jenž chybí.

Rodinné prostředí je tedy stěžejním prostředím pro adolescenta, protože v tomto prostředí musí žít. Jedná se o sociální skupinu, kde se vztahy mezi jednotlivými členy různými způsoby proměňují v závislosti na věkových a životních stádiích jejich členů. I když může jít o stejné vstupní proměnné, zpravidla to každou rodinu ovlivní různým způsobem. To můžeme pozorovat v rodinách s adolescentním dítětem. I když cyklus změn je podobný, to jak prožívá každá strana tuto fázi, může být odlišné. Tyto procesy jsou pozorovatelné v každé generaci, ale vždy za jiných okolností. Vzhledem k situaci, že i rodiče byly kdysi dospívajícími, jsou zde zákonité vzorce chování, které se opakují.

Současným faktorem je i věk rodičů, kdy jejich dítě dosahuje adolescence. V dnešní době se lidé stávají rodiči ve starším věku, než tomu bylo dříve.

Důležitým rysem ovlivňujícím dospívání dítěte je i situace, zda má jedinec sourozence, zda s nimi žije ve společné domácnosti a zároveň v jakém věku je sourozenec. To vše ovlivňuje rodinnou atmosféru. Život ve společné domácnosti se sourozenci je všeobecně hodnocen jako pozitivní a pomáhá k vhodnému vývoji

⁵⁶ WEDLICOVÁ, I. Psychologie dnes. *Jak rodina působí na dítě*. s. 18 – 19.

osobnosti a zároveň připravuje jedince na vlastní rodičovskou roli.⁵⁷ Tématem sourozeneckých vztahů se zabývá teorie sourozeneckých konstelací, která vypovídá o situacích a predispozicích dětí, kteří se narodí v daném pořadí, což následně ovlivňuje jejich chování a postoje.

3.1 Základní znaky a funkce rodiny

Definicemi rodiny se zde nebudu zabývat, protože je jich veliké množství a obecné chápání této sociální skupiny je všeobecně známé. Zaměřím se spíše na základní znaky a funkce rodiny.

Rodina plní několik funkcí zároveň. Jedná se např. biologicko-reprodukční, ekonomickou funkcí, dále poskytuje svým členům ochranu a pomoc, zajišťuje a kontroluje dodržování sociálních norem, tj. funkce výchovná a socializační, a v neposlední řadě zajišťuje svým členům osobní vztahy, které můžeme chápat jako emocionální funkci. Ta poskytuje pocit stability a citové rovnováhy.⁵⁸ Zajištěním těchto funkcí naplňuje rodina potřeby, které mají jejich členové. Jedná se především o potřebu jistoty, bezpečí, lásky, snahy o dosažení cílů a nalezení vlastního smyslu života. Potřeba smysluplného světa znamená, že členové rodiny chápou smysl řádu a vidí v něm určitou stálost. Emocionální funkce rodiny pak naplňuje potřebu životní jistoty a pozitivní identity, kdy dochází k upevňování vlastního já. Naplňování právě této potřeby pozitivního vnímání sama sebe je pro adolescenta klíčovou potřebou. Důležitá je i potřeba otevřené budoucnosti, čímž rozumíme budoucnost, která naplňuje jedince nadějí a otvírá mu nové možnosti.⁵⁹ Pro adolescenta jsou tyto potřeby stále klíčové, ale posouvají se do jiné roviny. Potřeba smysluplného světa je již získaná, ale potřeba jistoty a bezpečí stále zůstává. Zároveň potřeba otevřené budoucnosti, seberealizace a sebehodnocení jedince je u dospívajícího podstatná. Adolescent se nyní rozhoduje o svém následném studiu a povolání je vnímáno jako velký stresový faktor, který může

⁵⁷ WEDLICOVÁ, I. Psychologie dnes. *Jak rodina působí na dítě*. s. 18 – 19.

⁵⁸ FISCHER, S.; ŠKODA, J. *Sociální patologie*. s. 142.

⁵⁹ MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. s. 42.

být umocněn i nepřijetím na vybraný obor či nezískáním vysněného zaměstnání, a dochází ke kolísání vlastního sebevědomí a narušení této potřeby.

Adolescent je nucen se i vůči těmto funkcím a potřebám rodiny vymezit. Nezřídka je postaven před dilema ekonomické závislosti na rodičích a s tím spojených požadavků, které pro něj z této situace vyplývají. Rodiče chtějí mít kontrolu nad výdaji svého dítěte na straně jedné, na straně druhé v touze o osamostatnění a nezávislost adolescent nechce, aby jeho výdaje byly pod dohledem. Východiskem zde může být snaha adolescenta o najetí si přivýdělnku, který bude určen pouze pro jeho potřeby a nebude muset vysvětlovat, za co finance utratil. Zároveň dochází ke konfliktu v kontrole dodržování sociální norem a výchovy jako takové. Tato kontrola, která byla v nižším věku absolutní, by se měla postupně uvolňovat. Často ovšem rodiče nechtějí svoji kontrolu uvolnit a proto adolescent cítí, že jej rodiče berou stále jako dítě, nad kterým je potřeba neustálý dohled. Zároveň i funkce zajišťující svým členům osobní vztahy je postupně přenášena na vrstevníky a rodiče zde plní spíše podpůrnou funkci, nežli primární uspokojování vztahových potřeb adolescenta. Adolescent přirozeně tíhne k vytváření bližších vztahů k vrstevníkům, ale zároveň cítí, že rodiče s ním chtějí mít stále blízký vztah jako v mladším věku.

Rodina ovšem ne vždy plní tyto funkce a potřeby, vznikají různé krizové situace, problémy a rodina může mít velmi negativní vliv na všechny členy. Projevy jsou různé poruchy v psychosomatickém vývoji, emocionální strádání, problém v navazování vztahů, sebedůvěře a schopnosti přijímat druhé.

Pokud tedy rodina plní své funkce, jedná se o rodinu *funkční*. Kde rodina neplní zcela potřeby svých členů a kde se začínají objevovat určité poruchy, tam se jedná o rodinu *problémovou*. Tato rodina je však stále schopna vlastními silami problém vyřešit. Naproti tomu rodina *dysfunkční* už není schopna svépomocí řešit problémy a vyžaduje zásahu zvenčí. Dysfunkční rodina již ohrožuje správný vývoj dítěte. *Afunkční* rodina již neplní žádnou z jejich funkcí, pomoc je často už neúčinná a dochází i k odebrání dětí z těchto rodin.⁶⁰

⁶⁰ FISCHER, S.; ŠKODA, J. *Sociální patologie*. s. 143.

3.2 Způsoby výchovy v rodině

Způsobem výchovy rozumíme komplexní působení a komunikaci rodičů s dětmi. Patří zde volba a způsoby uplatňování výchovných prostředků a metod. Souhrnně lze všechny záměrné a nezáměrné způsoby výchovy označit jako výchovný styl. Zpravidla nelze jednoznačně určit jeden vyhraněný styl výchovy, v různých situacích se prolínají.

Samotný způsob výchovy je usměrňován třemi druhy okolností ve vzájemném působení. Jedná se o osobní vlastnosti a praxe rodičů, dále vlastnosti a zkušenosti jejich dětí a za třetí sociální a historické okolnosti (ekonomické, kulturní, politické,...). Styl výchovy, který rodič volí v přístupu ke svému dítěti, je značně ovlivněn výchovou, kterou prožil on sám.⁶¹ To může vést v důsledcích k tragickému opakování chyb z generace na generaci, ze kterých se dá vymanit pouze tím, že si je jedinec uvědomí a snaží se je vědomě změnit.

Za nejjedlejší můžeme považovat rodinu demokratickou. Tato rodina respektuje osobnost dítěte a to stejné očekává nazpět. Adolescent se cítí v tomto způsobu výchovy nejjistěji, protože je umožněn dialog. Naproti tomu rodina s přísně patriarchálním přístupem často potlačuje samostatnost, kreativitu a sebevědomí adolescentů, kteří se tak stávají závislými na autoritě nebo přecházejí do druhého extrému, čímž je neuznávání jakékoliv autority či norem.⁶²

Způsoby či styly výchovy můžeme dělit do tří základních skupin. Jedná se o autokratický, liberální a integrační. Využívané výchovné prostředky jsou potom odměny a tresty. Toto členění prosadil K. Lewin jako typologii způsobů výchovy.

Autokratickým (autoritativním) vedením si rodič dítě závisle přimkne ke své autoritě. U dítěte pak pozorujeme naprostou poslušnost, ale zároveň ztrátu iniciativy vedoucí až k apatii nebo také k agresi, která je směřována vůči autoritě dospělého.⁶³ Rodič, pro kterého je typický autokratický styl výchovy, využívá hojně zákazů a rozkazů. Často vyčítá, je netrpělivý, případně vyhrožuje či trestá. Projevuje se i nízký respekt k názorům a potřebám dětí. Má podstatně jiná, větší práva než děti. Vyžaduje, aby se vše dělo dle jeho představ, čímž dává málo podnětů k samostatnému

⁶¹ ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsoby výchovy*. s. 168.

⁶² Tamtéž, s. 41 – 42.

⁶³ Tamtéž, s. 143.

rozhodování a jednání. Adolescent vychovávaný v tomto stylu je v podřízeném postavení, které v něm zůstává i v budoucím dospělém životě, což v demokratické společnosti může vést ke konfliktním situacím.⁶⁴ Vzorec chování, jenž si adolescent odnese z percepce tohoto typu rodinné atmosféry, je podřízené chování, kdy člověk s autoritou (ať už vnější či vnitřní) je někdo víc než on sám a má i větší práva. Je zapotřebí jej absolutně respektovat a pokud možno nevyjadřovat své názory, protože nejsou na stejné úrovni jako názory autority. Adolescent vnímá tuto rodinu jako hierarchii, kde on sám se ocitá na nejnižším stupni a na jeho názor není brán zřetel.

Liberální styl výchovy se naproti tomu projevuje výrazně slabým řízením, kdy rodič nechává věci jen tak plynout. Není tak skličující jako autokratická výchova, avšak má svá negativa. Vzhledem k nízkým požadavkům a nepřítomnosti hranic mají děti často pocit, že o ně není zájem. V dětech se nerozvíjí dovednosti, vědomosti, cílevědomost ani vytrvalost.⁶⁵ Jak adolescent vnímá tento výchovný styl? U dospívajícího se vyvíjí takový postoj k životu, že stačí jen čekat, jak věci samy dopadnou a nemá cenu do nich více zasahovat. Jedinec se snadno nadchne, avšak často nedotáhne věci do konce a vzdá je hned u první překážky, jelikož tak to má naučeno a odpozorováno z rodiny. Následně při nedotažení úkolů a cílů klesá sebevědomí jedince, což následně vede k demotivaci vůbec s něčím začínat.

Posledním typem výchovy je sociálně integrační či demokratický styl. Typický rodič respektující tento typ výchovy uznává dětem jejich práva, bere v potaz jejich osobnost a bere je vážně. Neprojevuje svoji nadřazenost nad dětmi. Věřící dětem, napomáhá získat si vlastní nezávislost tak, že jde vlastním příkladem spíše než prostřednictvím příkazů a zákazů.⁶⁶ Ve vztahu k emocionální rovnováze adolescentů můžeme považovat tento typ výchovného stylu za ideální. Dospívající vnímá, že autoritu nemusí přijímat z principu, ale na základě argumentů. Zároveň se cítí motivován k tomu, aby se snažil svépomocí dosáhnout výsledků a stanovených cílů, a tím působí kladně na jeho sebevědomí, kdy naučeným vzorcem takového přístupu je fakt, že jedinec je schopen vlastními silami vyřešit problém. Adolescent vnímá rodinu respektující tento výchovný styl jako stabilní, kdy ví, co očekávat od jednotlivých členů.

⁶⁴ ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsoby výchovy*. s. 210 – 211.

⁶⁵ Tamtéž, s. 211.

⁶⁶ Tamtéž, s. 211 – 212.

Dle Kantora a Lehra máme tři typologie rodin. Jedná se o uzavřenou rodinnou strukturu, kde je charakteristický pevný systém, řád a strnulý postoj. Dále máme otevřenou rodinnou strukturu, kdy řád a změny jsou přizpůsobovány aktuální situaci a interakci mezi členy systému, a konečně náhodná či nepravidelná rodinná struktura, pro kterou je typická nestabilita a nejasnost.⁶⁷

Porovnáme-li obě členění, můžeme vidět paralelu. Autokratickému stylu výchovy odpovídá uzavřená rodinná struktura, liberálnímu stylu pak náhodná či nepravidelná struktura a stylu výchovy sociálně integračnímu odpovídá otevřená rodinná struktura.

Rodiče, kteří zvolili slabý typ řízení, tj. poskytují dítěti více volnosti (např. v kontaktu s vrstevníky), mu zároveň poskytují větší příležitosti k sociálním, komunikačním a názorovým možnostem. Dochází k utváření vlastních názorů i mimo rodinu a tato situace je rodiči i adolescenty akceptována. Adolescent cítí volnost, kterou mu poskytují rodiče v oblasti kontroly, a často jej vede právě k vytvoření pevnějšího pouta s rodiči, protože si je vědom, že rodiče respektují jeho vývojové období a potřeby vytvářet s vrstevníky pevnější vazby.

V kontrastu k tomuto typu výchovy máme autokratickou výchovu, slabé či rozporuplné řízení.

3.3 Modely a charakteristiky výchovných stylů

Máme různé výchovné prostředky, styly a metody, avšak stejný výchovný prostředek směřuje v různých situacích k různým výsledkům.⁶⁸ Osoby zainteresované do výchovného procesu do něj vždy vkládají své osobní vlastnosti, názory, postoje, atd. Proto stejný výchovný styl nemusí vést (a často ani nevede) ke stejným závěrům.

V rodinném prostředí je nejčastější interakční model výchovy. Tím je myšleno, že dochází ke vzájemnému působení a ovlivňování. Vstupními činiteli jsou jednak osobnost matky a otce, jednak adolescent samotný. Osobnosti těchto jedinců jsou složitě utvářeny jejich temperamentem, zkušenostmi, názory, proto nelze nikdy stanovit

⁶⁷ KANTOR, D.; LEHR, W. *Inside the family*. in SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, s. 51.

⁶⁸ BOSCHEK, P.; ČÁP, J. *Československá psychologie. Faktory osobnosti adolescentů ve vztahu ke způsobu výchovy v rodině*. s. 465 – 479.

jednoznačné reakce na určitou situaci, a tudíž ani jednoduchý návod na vzájemnou komunikaci.⁶⁹ To je ve většině případů kamenem úrazu, kdy dochází ke konfliktním a vyhoceným situacím. Jedinci často nejsou schopni podívat se na řešený problém z perspektivy toho druhého a adolescent má pocit, že na jeho názory není brán dostatečný zřetel.

Zajímavá je i souvislost výchovy a stability či lability jedinců. Styl rodinné výchovy tedy působí na adolescenta, ale zároveň probíhá i ovlivňování ze strany dítěte směrem k rodičům. Právě výchovný styl zvolený rodiči souvisí s adolescentovou stabilitou či labilitou, tj. s jeho úzkostí či vyrovnaností.⁷⁰ Labilita vs. stabilita je výsledkem citového vztahu matky, otce, případně dalších dospělých k dítěti. Labilita může mít různé projevy u chlapců a u dívek. U chlapců je labilita více zjevná v chování navenek, u dívek jde spíše o vnitřní pochybnosti a úzkosti.⁷¹ Každé pohlaví reaguje na rovnováhu v rodinném prostředí jinak, avšak reaguje na ni vždy.

Tyto způsoby výchovy mají vliv nejen na prožívání a chování jedince, ale zároveň na jejich osobnost. Působí na emoce, sebepojetí, labilitu či stabilitu, samostatnost, motivaci a další složky osobnosti adolescenta.⁷²

Dle Rogerse a Matějčka podstatnou částí pozitivního vývoje osobnosti je plnohodnotný lidský vztah, jehož je možno docílit právě vhodným působením rodičů a kladným emočním vztahem v souvislosti se zvoleným způsobem výchovy.⁷³ Pro adolescenta to znamená pozitivní vnímání rodinné atmosféry, a tím pádem pozitivním vlivem na jeho vlastní vyrovnanost.

Nejnámější modelem je Schaeferův cirkuplexní model, který se zaměřuje na stupeň výchovného přístupu ve dvou oblastech: láska vs. hostilita a autonomie vs. kontrola. Vzájemným prolínáním vznikají čtyři typy rodinné výchovy:⁷⁴

– Autonomní výchova je spojena s hostilitou, nepřátelstvím a je pro ni typická lhostejnost až zanedbávání dítěte.

⁶⁹ WEDLICOVÁ, I. Psychologie dnes. *Jak rodina působí na dítě*. s. 18 – 19.

⁷⁰ ČÁP, J.; BOSCHEK, P.; BALCAR, K. Československá psychologie. *Způsoby výchovy v rodině a osobnostní faktory HSPQ II. řádu*. s. 289 – 299.

⁷¹ BOSCHEK, P.; ČÁP, J. Československá psychologie. *Faktory osobnosti adolescentů ve vztahu ke způsobu výchovy v rodině*. s. 465 – 479.

⁷² WEDLICOVÁ, I. Psychologie dnes. *Jak rodina působí na dítě*. s. 18 – 19.

⁷³ BOSCHEK, P.; ČÁP, J. Československá psychologie. *Faktory osobnosti adolescentů ve vztahu ke způsobu výchovy v rodině*. s. 465 – 479.

⁷⁴ SCHAFFER, E. S. in NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. s. 96.

- Autoritativní či diktátorská výchova vzniká propojením hostility s kontrolou.
- Akceptující výchova, pro kterou je typická dimenze lásky.
- Demokratická a kooperativní výchova je spojena s autonomií a láskou.

Různé typy výchovy vedou k jiným psychologickým výsledkům, přičemž za negativní považujeme výchovu zahrnující s chybějící kontrolou, tj. liberalistickou výchovu. Zároveň přílišná přísnost ve výchově spolu s tvrdými tělesnými tresty je považována taktéž za negativní vzor ve výchově. Na straně druhé je za pozitivní brána výchova demokratická.⁷⁵

Pojmy jako výchovný styl, modely i způsoby výchovy se často prolínají a každý autor používá různé označení.

3.4 Výchovný styl ve vztahu k temperamentu osobnosti jedince

Temperament je to, jak jedinec vidí svoje okolí, jak na něj reaguje a jak prožívá své emoce. Jsou to relativně stéle rysy, se kterými se rodíme a neseme si je celý život. Pomineme-li různé teorie o typech temperamentu, obecně bereme v potaz čtyři základní typy, a to choleric, sangvinik, melancholik a flegmatik. Výchovný styl by se tedy měl přizpůsobit temperamentu dětí už od mala a v adolescentním věku dítěte by ho rodiče měli mít stále na vědomí. Z výzkumů zabývajících se výchovným stylem v souvislosti s temperamentem dítěte vyplývá, že pokud byl výchovný styl matky v souladu s temperamentem dítěte, dítě zažívalo výrazně méně depresivních a úzkostných stavů. Další aplikací výsledků výzkumu je doporučení, aby rodiče vychovávali každé dítě jinak. Stejný přístup rodičů může mít úplně opačný výsledek na děti s rozdílným temperamentem. Rodiče, kteří vnímají temperament svého dítěte, dokážou rozpoznat jeho osobité a silné stránky, mohou napomoci velmi spokojenému a klidnému rodinnému životu.⁷⁶ Předpoklad, že stejný styl výchovy u všech sourozenců povede ke stejným výsledkům, je mylný. Každý jedinec potřebuje jiný přístup k výchově

⁷⁵ SCHAFER, E. S. in NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. s. 96.

⁷⁶ GRÁNSKÁ, Z. *Prečo by se čo byste pri výchove mali brať do úvahy temperament vašich detí a neprístupovať k nim rovnako?*[online]. 2015 [cit. 08.03. 2015]. Dostupný na WWW: <<http://www.eduworld.sk/sk/preco-by-ste-pri-vychove-mali-brat-do-uvahy-temperament-vasich-deti-a-nepriustupovat-k-nim-rovnako!aid=722> >.

a k uplatňované rodičovské kontrole v kontextu k vývojové snaze o osamostatňování. Jedno z adolescentních dětí může považovat za malou míru kontroly a v důsledku malý zájem o jeho osobu totéž chování, které u druhého adolescentního sourozence vyvolává pocity nedůvěry vůči němu ze strany rodičů a snahou o přílišnou kontrolu a zasahování do jeho života a osobních práv. To, jak adolescent vnímá svoji rodinu, je značně ovlivněno jeho typem temperamentu.

Aplikace této teorie do praxe by mohla znamenat u sangvinického temperamentu dítěte respektovat zásadu „důvěřuj, ale prověřuj“, protože často slibuje, ale sliby už neplní. U cholera dbáme o vhodném nasměrování k činnostem, aby z něj nevyrostl věčně stěžující si člověk. Cholera potřebuje více než ostatní temperamety zažívat projevy lásky a opory ze strany rodičů. Melancholický jedinec je psychicky zranitelnější, a proto by rodiče měli respektovat princip nulového ubližování. Potřebuje především jednání citlivé a pokojné.⁷⁷ I u adolescentů musíme respektovat daný temperament, protože jako takový je neměnný po celou dobu života.

Zajímavý je i fakt, že u dívek a chlapců se stejným typem temperamentu lze pozorovat odlišný citový vztah ze strany rodičů. Jeden z důvodů může být v rozdílném chápání tradičních rolí mužů a žen, a tím pádem i volbou rozdílného výchovného stylu. Rodiče tak mohou vědomě či nevědomě napomáhat rozvoji určitých charakteristik temperamentu příznačných pro roli muže či ženy. U žen je jako tradiční vnímán spíše flegmatický temperament, u mužů pak temperament sangvinika.⁷⁸

Volba výchovného stylu v útlém věku dítěte a následně jeho dodržování i v starším věku a v adolescenci má velký vliv na osobnost dítěte. Jeho vnímání přístupu rodičů k němu, celkové rodinné atmosféry a temperamentu rodičů má vliv na jeho vlastní osobu a jeho duševní a emocionální stav. Jestliže adolescent vnímá, že rodiče respektují jeho temperament, i když je odlišný od temperamentu rodičů, cítí jistotu a oporu v rodičích. Získává emocionální stabilitu, protože jej mají rodiče rádi i přes určité odlišnosti a i přes to, jakého by si ho přáli mít.

⁷⁷ GRÁNSKÁ, Z. *Výchova dítěte podlé jeho temperamentu*. [online]. 2015 [cit. 09.03. 2015]. Dostupný na WWW: <<http://www.eduworld.sk/sk/vychova-dietata-podla-jeho-temperamentu-melancholik-3!aid=732>>.

⁷⁸ ČÁP, J.; BOSCHEK, P.; BALCAR, K. *Československá psychologie*. s. 465 – 479.

3.5 Patologické rodinné prostředí

Obecně můžeme toto prostředí chápat tak, že jeden či více členů vykazuje patologické chování. Pro dysfunkční rodinné prostředí je typické popírání nebo neřešení problémů, nedostatek intimního kontaktu, potlačování osobní identity na úkor identity rodinné, nejednoznačná komunikace, nedostatečné či nejasné vymezení hranic, pravidel a zodpovědností. Patologické či dysfunkční rodinné prostředí jednoznačně ovlivňuje fungování rodiny jako celku.⁷⁹

Patologické prostředí rodiny, můžeme spatřovat v několika situacích. Jedná se o *socioekonomické podmínky* v rodině, tj. o rodiny žijící na pokraji bída, ale i rodiny velice bohaté. V těchto rodinách vnímají adolescenti často své rodiče jako ty, kteří jsou zcela zaujati svými problémy a na jejich uspokojení potřeb už nezbývá čas ani síla. Aby jedinec dosáhl alespoň nějakým způsobem uspokojení emocionálních potřeb, zaměřuje své chování na získání pozornosti a moci. Uspokojování těchto cílů může adolescent volit delikventní chování.⁸⁰ Delikventní chování můžeme dále členit do dalších skupin dle stupně závažnosti a jsou ukazatelem toho, že v rodině nefunguje vše tak, jak by mělo, případně adolescentovo vnímání rodinného prostředí nesplňuje jeho představy o harmonickém rodinném fungování.

Rodiče zde stále fungují jako *vzory chování*. Důležité je rozlišit patologické rodinné prostředí a percipované patologické rodinné prostředí z pohledu adolescenta.⁸¹ Vliv na problémové chování adolescenta má i to, jak on sám percipuje rodinné prostředí, vzdělání svých rodičů, jejich postoje, názory a hodnoty, které se mu rodiče snaží předat.⁸² Za patologické projevy v chování rodičů můžeme považovat deprese, zneužívání návykových látek, poruchy osobnosti, atp. Důležitým faktorem jsou i špatné zážitky rodičů z vlastního dětství, kdy často dochází k aplikaci stejného vzorce chování i na své vlastní děti. Další rizikové skupiny jsou i matky samoživitelky či nezralí a příliš mladí rodiče. Dále můžeme považovat za nevhodné prostředí časté manželské hádky, nechtěné těhotenství, ale i autoritářský výchovný styl s využívání příkazů, zákazů a trestů. Za jeden z nejnebezpečnějších znaků patologického prostředí je považováno

⁷⁹ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. s. 33.

⁸⁰ SMÉKAL, V.; MACEK, P. *Utváření a vývoj osobnosti*. s. 197.

⁸¹ MACEK, P. *Adolescence*. s. 98.

⁸² SMÉKAL, V.; MACEK, P. *Utváření a vývoj osobnosti*. s. 191.

domácí násilí a agrese, ať už ve směru od muže k ženě, či od otce k dítěti.⁸³ V dospívajícím věku dítěte dochází ke střetávání generace rodiče a dítěte, na síle nabývá jeho osamostatňování a dospívající je značně konfliktní samo o sobě. Patologické rodinné prostředí proto nemusí být reálnou skutečností, ale spíše vnímanou situací z pohledu adolescenta. Dospívající nezřídka kritizuje rodiče a vidí v nich to, čím on sám by nechtěl být. To může přispět k tomu, že adolescent rodinné prostředí vnímá jako negativní a mající nepříznivý vliv na jeho osobu, avšak reálná situace může být jiná.

Rozvod rodičů je jedním z podstatných faktorů možného patologického prostředí. Rozvod se stává pro adolescenta nepříznivým vzorem.⁸⁴ V budoucnu z toho pro něj plyne to, že bude žít s největší pravděpodobností pouze u jednoho z rodičů. Adolescent může vnímat odchod jednoho z rodičů jako důsledek svého chování, něco na čem se podílel i on sám a může mít výčitky. Vnímá rodinnou atmosféru jako narušenou, což má vliv i na jeho emoční stabilitu. Vzniká vzor do budoucna, zda a za jakých podmínek by byl možný trvalý partnerský vztah a dochází ke kolísání hodnot adolescenta.

3.6 Shrnutí

„V životě a vývoji dítěte silně působí právě jeho subjektivní percipování reality. Dítě percipující svého rodiče jako velmi pozitivního rodiče, prožívá radost, vyvíjí se příznivěji než dítě, které vidí svého rodiče jako daného, nespravedlivého, zavrhujiícího.“⁸⁵ Jestliže adolescent vnímá svoji rodinu jako patologickou, chladnou, lhostejnou k jeho osobě, pak i rodiče vnímá jako nezúčastněné na svém životě a s nezájmem o jeho potřeby.⁸⁶ Spokojení rodiče přináší do rodiny jistotu a bezpečí i přesto, že dochází ke konfliktním a vypjatým situacím, stejně to vnímá i adolescent. Adolescent vnímající svoji rodinu jako stabilní, jistou a zajímající se o jeho potřeby, přináší do rodiny všeobecně klid a pohodu i přes občasné výměny názorů s rodiči. Je si jistý tím, že rodiče jsou tu pro něj i přes neshody a nedorozumění. Ve výsledku vidíme

⁸³ SVOBODOVÁ, M. at all. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. s. 703 – 704.

⁸⁴ MACEK, P. *Adolescence*. s. 123.

⁸⁵ ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsoby výchovy*. s. 166

⁸⁶ SMÉKAL, V.; MACEK, P. *Utváření a vývoj osobnosti*. s. 198.

rovnováhu v citovém prožívání jak u rodičů, tak i u emocionálně labilnějších dospívajících členů rodiny.

Dochází tedy k vzájemnému ovlivňování rodičů a dospívajících, kteří nejsou jen pasivními objekty výchovy rodičů. Zaujímají naopak určité postoje k požadavkům a k chování rodičů, čímž adolescent přímo ovlivňuje výchovu a způsob chování rodiče.⁸⁷ Zde jasně vidíme vzájemné působení a reakce na chování jednotlivých členů, který může vést k začarovanému kruhu, z něhož není snadné se vymanit. Pokud je vnímáno toto vzájemné ovlivňování jako pozitivní, není ani důvod se z tohoto kruhu vymanit, pokud ovšem nefunguje v rodině vše tak, jak by mělo, či jak si jednotliví členové rodiny představují, je potřeba změnit určité vzorce chování. Změna by měla přijít nejlépe ze strany rodičů, a to z důvodu, že pro adolescenta, vzhledem k fázi jeho vývojového období, je něco takového nedosažitelné.

Rodinné prostředí či rodiče mají vliv na uspokojování potřeb svých členů. Jak již bylo zmíněno na začátku této kapitoly, u dospívajících se stává základem potřeba jistoty a bezpečí, ale zároveň potřeba otevřené budoucnosti, seberealizace a sebehodnocení je stále aktuální. Uspokojování těchto potřeb může narušit např. nepřijetí na danou školu a obor či do vybraného zaměstnání. Dále v této oblasti často dochází ke střetu vizi o budoucnosti z pohledu adolescenta a z pohledu rodiče. Představa o budoucnosti adolescenta může být jiná než jeho rodičů. Vidíme to nečastěji u ambiciózních rodičů, kde je tlak na dítě, aby pokračovalo v rodinném řemeslu či se dostalo dál než rodiče, a tak byly uspokojeny nenaplněné potřeby rodičů. Rodiče doktoři chtějí mít své dítě také doktorem, rodiče advokáti chtějí v rodině advokáty, apod. Případně rodiče dělnického povolání, vyučení, chtějí mít syna či dceru vysokoškolsky vzdělaného. Dochází k tlaku na adolescenta. Na jedné straně jeho touhy, na straně druhé touhy rodičů. Je postaven před volbu, zda jít za svým snem a zklamat rodiče, či si vybrat vytouženou cestu rodičů a být při její realizaci neuspokojen a nenaplněn. Toto je těžká volba a adolescent je na tuto volbu většinou sám.

⁸⁷ ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsoby výchovy*. s. 170.

4 CITOVÁ VAZBA V OBDOBÍ ADOLESCENCE

„Citová vazba je hypotetický konstrukt vyjadřující trvalé emocionální pouto mezi dvěma osobami. Jedna osoba je vnímána druhou jako silnější a nenahraditelná. Navenek se citová vazba projevuje tzv. vazbovým chováním. Aktivuje se v zátěžových situacích a jeho smyslem je zabezpečení blízkosti primární osoby, buďto tělesné nebo psychické.“⁸⁸ Pokud tedy dojde k vyhrocené situaci, kdy jedinec není schopen vlastními silami zajistit vlastní emocionální stabilitu, začne se obracet na pro něj důležité osoby, kterými mohou být zprvu rodiče, od kterých očekává návrat do psychické rovnováhy. Čím je starší, tím hledá svoji stabilitu i u jiných osob než u rodičů. Mohou to být sourozenci, učitelé, členové party, apod.

Citová vazba není myšlena jako závislost na rodičích, ale spíše poskytnutí pocitu jistoty, bezpečí a stabilního hnízda pro samostatný vývoj jedince.⁸⁹

Důležitým tématem vztahujícím se k otázce adolescence a celému tématu této práce je citová vazba, její proměny v daném vývojovém období, typy citové vazby a její vývoj. Podstatný rys adolescence a citové vazby je patrný zejména ve vztahu k rodičům ve smyslu osamostatňování jedince. To, jak adolescent prožívá změnu vztahu k rodině, souvisí s jeho citovou vazbou a zároveň jeho emocionální stabilitou.

Rizikovým faktorem vývoje jedince může být nejistý model citové vazby dítěte k rodičům, který je charakterizován nižší citovou regulací a zároveň nízkou socio-emoční schopností. Jedincovu citovou vazbu na prvním místě nejvíce formují vztahy s primárními osobami, pocházející z dětství, kdy hovoříme o tzv. „rané kvalitě citové vazby“, ale zároveň jsou důležité i současné vztahy s rodinou.⁹⁰ Nejistým modelem citové vazby chápeme situaci, kdy rodiče na stejný problém reagují různě. Z toho plyne,

⁸⁸ BOWLBY, J. 1969 in MACEK, P.; LACINOVÁ, L. *Vztahy v adolescenci*. s. 23.

⁸⁹ MACEK, P.; LACINOVÁ, L. *Vztahy v dospívání*. s. 31.

⁹⁰ ZIMMERMANN, 1995 in ŠTEFÁNKOVÁ, Z. *Československá psychologie. Citová vazba v rané adolescenci*. s. 503 – 516.

že dítě není schopno určit, jaká je správná reakce na problém a jak bude v konkrétním případě jednat jeho rodič.

Ve vývoji citové vazby mají vliv nejen primární osoby, ale i další faktory, které vstupují do života jedince a mají na něj značný vliv. Jeden z faktorů může být ztráta rodiče (úmrtí, rozvod, atd.), či špatný zdravotní stav členů rodiny.⁹¹ Vyskytuje-li se v rodině člen, který je vážně nemocen, má to dopad na všechny členy rodiny, a tím pádem i na nejcitlivějšího člena rodiny – adolescenta. Adolescent je vystaven velkému tlaku, co se týče shovívavosti vůči nemocnému členu, toleranci, ale i větším požadavkům na trávení volného času s danou osobou či náročnější péči o ni, do které je zahrnuta většina členů rodiny. Jedná-li se o jednoho z rodičů, situace je vnímána o to závažněji.

Dalším faktorem jsou sociokulturní podmínky a různé způsoby výchovy v rodině.⁹² Praktickým příkladem různého chápání správné výchovy je nedávno silně medializován případ odebrání dětí české rodině žijící v Norsku.

Vývoj osamostatnění v adolescenci a omezení závislosti na rodičích by měl být v každém případě dosažen.⁹³ Osamostatnění adolescentů je ale v současné době v naší zemi a dalších zemích západní kultury značně odkládáno do stále vyššího věku. Důvody mohou být různé, od závislosti na rodičích po dobu vysokoškolského studia až po pohodlnost mladých dospělých, kdy nejsou ochotni přebrat zodpovědnost za svůj život.

4.1 Proměny citové vazby v adolescenci – osamostatňování

Podstatou adolescence je projít období osamostatňování a nabít jistotu sám v sobě, spolehnouti se na své síly a schopnost brát na sebe rozhodnutí závažnějšího charakteru a být za ně zodpovědný v různých směrech. Situace, kdy teenager nebyl schopen projít tímto obdobím adolescence (např. neumožnění osamostatnění rodinou), může vést k negativním projevům v dalších vývojových obdobích. Jedinec, který byl ochuzen

⁹¹ IJYENDOORN, SAGI, 1999, in ŠTEFÁNKOVÁ, Z. Československá psychologie. *Citová vazba v rané adolescenci*. s. 503 – 516.

⁹² Tamtéž, s. 503 – 516.

⁹³ Vágnerová, M. *Vývojová psychologie*. s. 283.

o proces vymanění se z tlaku rodiny, se v praxi projevuje odchodem z rodiny, kdy se jedná spíše o útěk nebo naopak, snahou přetrvat v roli závislého dítěte. V dnešní době se setkáváme útekem z rodiny v podobě předčasně uzavřeného manželství, kdy se jedná pouze o tzv. výměnu matky za manželku. Jedinec pak od ní očekává stejné zacházení, jako od matky.⁹⁴ V současnosti, kdy všeobecně klesá počet sňatků, je však situace stejně závažná. Přestože nedochází k brzkým sňatkům, adolescenti začínají žít ve společné domácnosti mnohem dříve, než tomu bylo v době minulé. Ačkoliv nedochází tak často k brzkým sňatkům, jako dříve, přesto se tato nepřekonaná fáze odpoutávání se od rodiny může projevit i v brzkých partnerských vztazích, které dnes suplují manželský svazek.

V souvislosti s citovou vazbou mluvíme také o její kvalitě. Kvalita citové vazby má základ zejména v podpoře rodičů a v trvanlivosti podpory v průběhu celého života. Tuto funkci rodičovského stavu nemohou nahradit ani vrstevníci, kteří mají v období adolescence značný vliv.⁹⁵ Avšak citové pouto s primární skupinou často ovlivňuje vztahy s vrstevníky. Přesměrování uspokojení emocionálních potřeb na kamarády je strategické v situaci, kdy se jedinec snaží osamostatnit od rodičů. Je ovšem potřeba, aby jedinec měl jistotu, že v naléhavých a závažných případech je vždy možnost návratu k rodičům. Paradoxně tato situace naplňuje adolescenta větší odvahou experimentovat ve svém životě nezávisle na rodičích.⁹⁶ V adolescentním věku si je jedinec vědom určitých nedokonalostí, které má citová podpora rodičů, a z toho mnohdy usuzují, že je ve specifických situacích výhodnější hledat uspokojení emocionálních potřeb v jiných vztazích než v těch s rodiči. Citová vazba v adolescentním věku k primární skupině, její uspokojení či neuspokojení, často determinuje budoucí vztahy nejen vrstevnické, ale i partnerské a milostné.⁹⁷ Jedinec, který se od narození setkává s určitými způsoby chování a projevovali emocí, je automaticky očekává i ve vztazích, které navazuje mimo rodinu. Jeho vnitřním předpokladem se stává přesvědčení, že to, jak to fungovalo u něj doma, fungovalo i ve všech ostatních rodinách. Je potřeba, aby docházelo k postupnému uvědomování si a odhalování těchto předsudků a následné konfrontaci a ujasňování v raně partnerských vztazích. To dopomůže jedinci uvědomit si tyto věci

⁹⁴ Vágnerová, M. *Vývojová psychologie*. s. 283.

⁹⁵ BOWLBY, 1982 in ŠTEFÁNKOVÁ, Z. *Československá psychologie. Citová vazba v rané adolescenci*. s. 503 – 516.

⁹⁶ MACEK, P.; LACINOVÁ, L. *Vztahy v dospívání*. s. 33.

⁹⁷ ALLEN, LAND 1999 in MACEK, P.; LACINOVÁ, L. *Vztahy v dospívání*. s. 32.

a vyřešit je v daném vývojovém období. V období následujícím, kdy je připraven na pevný milostný vztah, je důležité, aby tyto předsudky byly vyřešeny.

Pro dospívajícího je podstatné vytvořit si tzv. kritickou vzdálenost od rodičů. To mu následně ulehčí přehodnotit předchozí povahu vztahů s rodiči.⁹⁸ Pod pojmem kritická vzdálenost od rodičů můžeme chápat situaci, kdy je adolescent schopen podívat se na svůj vztah s rodiči s odstupem a co možná nejvíce reálným pohledem. Zároveň je to schopnost nahlédnout na problémy s perspektivy rodičů.

4.2 Typy citové vazby

Máme tři typy citové vazby, jedná se zpravidla o vazbu jistou, nejistou a ambivalentní.

U jedinců, kteří prožívají jistou citovou vazbu, je postupná emancipace od rodičů jasnější a cílevědomější. U jisté citové vazby se objevují znaky v komunikaci, které jsou charakterizovány otevřeností a upřímností nejen v běžných a radostných situacích, ale i v náročnějších a nepříjemných věcech. Problémové situace jsou zpravidla řešeny bezprostředně po jejich vzniku.⁹⁹ Pro takovou rodinu je typické, že je schopna problémy efektivně řešit podle aktuálních potřeb. Efektivní řešení je zejména společná debata o problému, kdy jsou vyslechnuty obě strany, a zřetel je brán k argumentům všech zúčastněných.

Nejistá citová vazba je charakteristická tím, že dospívající má celkově nižší důvěru v to, že mohou být dobré vztahy s rodiči stálé a mnohdy také používají manipulativních technik. Typická je i tendence vyhýbat se konfliktním situacím a problémy ignorovat.¹⁰⁰ Často se setkáváme s postojem, že se „tomu musí nechat volný průběh“, že se časem vyřeší problém sám. Právě v tomto postoji můžeme nalézt ono charakteristické odsouvání řešení problému a spoléhání se na vnější okolnosti, které vyřeší situaci za jedince samotného. Ten pak bude zbaven zodpovědnosti za rozhodnutí a v případě negativních důsledků má adolescent výmluvu.

⁹⁸ MACEK, P.; LACINOVÁ, L. *Vztahy v dospívání*. s. 34.

⁹⁹ ALLEN, LAND 1999 in MACEK, P.; LACINOVÁ, L. *Vztahy v dospívání*. s. 34 – 35.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 34 – 35.

Proces vývoje citové vazby může vést ve vztahu s rodiči, kde je přítomna nejistá vazba až k extrémní situaci, kdy hovoříme o přesycení nejistotou či tzv. „hněvivému uvíznutí“. V jisté citové vazbě naopak dochází k jistotě ve vztahu, důvěře, nepředpojatosti a otevřenosti v komunikaci. Postupně si adolescent osvojuje pružnost v přehodnocování předchozích vztahů s rodiči, což je důkazem jisté citové vazby.¹⁰¹

Nejistá citová vazba ovlivňuje jedince i ve vztahu k vrstevníkům. Objevuje se nižší důvěra ke kamarádům a adolescenti ani neočekávají, že by se na ně mohli spolehnout v problémech. Jedinec, který ve svém dospívání prožívá právě nejistý vztah k rodičům, více podléhá frustraci, protože nepředpokládá zájem ze strany rodičů, a naopak předpokládá neochotu brát jeho názor v úvahu.¹⁰² To, nakolik jedinec prožívá podporu ve svém okolí ve smyslu důvěry a jistoty v pomoci od druhých je to, jak jedince vnímá svou pozici v kolektivu. Individuální vnímání vztahů s druhými je výsledkem toho, jakou citovou vazbu adolescent prožívá.¹⁰³ Jistá či nejistá citová vazba tedy přímo ovlivňuje pokračující vazby na vrstevníky a vztahy ve skupině a zároveň schopnost adolescenta přijímat nové výzvy.

Je důležité zmínit i způsoby získávání autonomie, které jsou odlišné právě na základě odlišných typů citové vazby. Největší problém v procesu nabývání autonomie můžeme hledat u jedinců, pro které je typický nejistě-vyhýbavý vztah. V běžném životě to znamená, že tyto jedinci se vyhýbají konfliktům a jsou nejistí ve svém názoru.¹⁰⁴ Mohou tedy snáze podléhat tlaku okolí, podřizovat se většinovému názoru, aniž by projevíli snahu prosadit svůj názor. Dospívající, jejichž citová vazba v rodině je spíše nejistá, mohou snáze podléhat své vrstevnické skupině a podílet se na delikventním způsobu trávení volného času své vrstevnické skupiny – party.

V období adolescence můžeme také hovořit o jiných dvou druzích citové vazby. Jedná se o vazbu pokračující nebo náhradní. Náhradní vazba se snaží vyrovnávat nedostatky, které pocházejí z primární skupiny a činí tak prostřednictvím přenesení vazby na vrstevníky. Pokračující vazbou rozumíme typ vztahů, kdy adolescent čerpá z vazby, již získal v dětství a nyní je na tomto základě v užším kontaktu s rodiči. Aby

¹⁰¹ ALLEN, LAND 1999 in MACEK, P.; LACINOVÁ, L. *Vztahy v dospívání*. s. 34 – 35

¹⁰² MACEK, P.; LACINOVÁ, L. *Vztahy v dospívání*. s. 34 – 35.

¹⁰³ Tamtéž, s. 49.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 34 – 35.

platil model pokračující citové vazby, mladistvý musí vidět v primární skupině možnosti sociální jistoty. Raná emocionální vazba dítěte prezentuje takové chápání vztahů adolescenta, které klade důraz na souvislost aktuální sociální situace s jeho individuálním vývojem.¹⁰⁵

4.3 Vývoj citové vazby (kontinuita citové vazby)

Citová vazba není něco, co přichází v adolescenci jako novinka. Citová vazba vzniká již v raném dětství a pouze pokračuje v životě jedince a dostává v jednotlivých vývojových obdobích nový rozměr a nabývá postupných změn. Citová vazba v adolescenci je tedy ovlivněna rodičovským přístupem v předchozích vývojových obdobích. Nakolik je citová vazba adolescenta ustálená, záleží na rizikových faktorech, které se projevují v rodině v době dospívání jedince. Nejčastějším problémem vyskytujícím se v dnešních rodinách, je rozvod či přítomnost pouze jednoho z rodičů.¹⁰⁶ Dalšími potenciálně rizikovými situacemi jsou i vývojové změny rodičů i adolescentů či změna prostředí.¹⁰⁷ V průběhu komunistického režimu v naší zemi byla vysoká míra emigrace, kdy jedinci utíkali s celými rodinami. Změna prostředí nejen v geografickém smyslu, ale i změna režimu a způsobu života, cizí jazyk a často vysoké existenční problémy s sebou nesly i větší rizikové faktory ve vývoji adolescenta. Situace mohla vést na jedné straně k většímu stmelení rodiny, na straně druhé s sebou nesla oslabení citové vazby, nesouhlasu s daným rozhodnutím apod. Také v současnosti se setkáváme s tím, že se celé rodiny stěhují v rámci země či do ciziny a záleží na tom, jak celou situaci rodiče pojmu. Zda v rodině dochází k otevřené diskusi a adolescent má pocit, že na jeho názoru záleží, je schopen a ochoten se více podřídit požadavkům a omezit své nároky. Pokud má však dospívající pocit, že na jeho názoru nesejde a rozhodnutí padne tak jako tak, má tendenci se více bránit prostředky, které má k dispozici. Jedná se o vzdor, apatii či patologické projevy chování.

¹⁰⁵ MACEK, P.; LACINOVÁ, L. *Vztahy v dospívání*. s. 44 – 45.

¹⁰⁶ ZIMMERMANN, 1995 in MACEK, P.; LACINOVÁ, L. *Vztahy v dospívání*. s. 30.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 30.

4.4 Shrnutí

To, jak rodiče vnímají proměnu citové vazby ve směru osamostatňování, je ovlivněno zejména jejich představami, jak a kdy by osamostatňování mělo probíhat.¹⁰⁸ Tyto představy jsou pochopitelné a dané především faktem, že rodiče jsou jiná generace než adolescent a často svoji představu, jak by dospívání mělo probíhat, čerpají ze svého vlastního dospívání, které ovšem probíhalo v jiném kontextu doby než dospívání jeho potomka. Rodiče často nejsou schopni svoji představu ztotožnit s reálnou situací a vznikají mezigenerační konflikty v otázce osamostatňování dítěte.

¹⁰⁸ ŠTEFÁNKOVÁ, Z. Československá psychologie. *Citová vazba v rané adolescenci*. s. 503 – 516.

ZÁVĚR

Jak vnímá adolescent svoji rodinu a nakolik to pro něj vytváří vhodné prostředí pro jeho emocionální rovnováhu, bylo tématem mé závěrečné práce. Adolescence je specifickým vývojovým obdobím, které dává prostor k tvorbě nových konfliktních situací, a to především v rodinném prostředí, kdy dochází ke střetu postojů, názorů a charakterových vlastností rodičů a dospívajícího člena rodiny, který se snaží o vybudování své vlastní samostatnosti a nezávislosti. Tento střed může být v úsilí rodičů o předání již vytvořených hodnot a norem, kdy očekávají, že tyto, dle jejich pohledu, správné postoje adolescent přijme za své. Adolescent ve svém vyhraněném názoru nechce přijmout hodnotové normy a názory rodičů a zcela je zavrhuje. Rodiče na straně druhé nechtějí přijmout názory a hodnoty svého adolescentního dítěte.

Hlavním cílem mé práce bylo popsat, jak vnímaná rodinná atmosféra a dění v rodině ovlivňuje adolescentovu emoční stránku. Cíl práce se mi podařil naplnit průběžně v jednotlivých kapitolách a zároveň ve shrnutích na konci kapitol.

K naplnění cíle jsem postupovala dle dané struktury práce. Nejdříve jsem objasnila vývojové období adolescence v úvodní kapitole. Následovala kapitola zabývající se vztahy v adolescenci a to vztahy s rodiči, s vrstevníky a prvními romantickými a partnerskými vztahy. Stěžejní kapitola zabývající se rodinným prostředím se zprvu věnuje znakům a funkcím výchovy a jaký postoj k nim zaujímá adolescent. Podstatný význam má i styl a způsob výchovy. Jedná se o to, jak adolescenti percipují, interpretují a vyhodnocují svoje rodinné prostředí, jaké emoce to v nich vyvolává. Při hledání sama sebe jsou adolescentovi k dispozici zejména rodiče a rodinné prostředí, ale důležitosti nabývají i jiné proměnné, kterými jsou vrstevníci a partneři ve smyslu romantických vztahů. Rodinné prostředí je pak stěžejním ukazatelem emocionální rovnováhy dospívajících. Je-li rodinné prostředí neuspokojivé či patologické, ať už fakticky, či pouze z percepce adolescenta, má to zásadní vliv na jeho citové prožívání. Zároveň ze

strany rodičů je důležitým bodem výchovy respekt k danému temperamentu jejich dítěte. Když jsou rodiče schopni a ochotni respektovat temperament jejich dítěte od mala, i když je odlišný od jejich vlastního temperamentu, pomáhá to adolescentovi najít emocionální rovnováhu a percepce rodinného prostředí, vzhledem k tomuto bodu, se stává pozitivní.

Mění se i citová vazba, které se věnuje závěrečná kapitola této práce. Původně silné pouto se postupně uvolňuje. Adolescent vnímá nižší tlak ze strany rodičů, než tomu bylo dříve. Je tedy stále emočně závislý, ale je podporováno rozvíjení samostatnosti a nezávislosti. „Rodičovské prostředí ale vždy zůstává jistotou a zázemím, kam se lze vždy znovu uchýlit a kde je mu poskytnuto povzbuzení, podpora, bezpečí a láska.“¹⁰⁹ Tento bezpečný prostor pomáhá adolescentovi najít jistotu v jeho v současnosti nestabilním a rozkolísaném světě.

Domnívám se, že to, jak adolescent vnímá svoje zázemí je důležitým východiskem jeho citové stability. Není, resp. nemusí být důležité, jaká rodina opravdu je, ale pro adolescenta je stěžejní to, jak na něj rodina působí, jak ji vnímá. Vnímá-li ji kladně, rodiče jako milující a podporující s dostatečnou volností, jeho sebepojetí a citový život je stabilnější, s jistou oporou a vědomím, že i když vše ostatní selže, rodina tu pro něj zůstává za všech okolností.

Adolescent však může vnímat rodinu jako prostředek k naplňování a dosahování toho, oč si řekne - a to bez výjimky. Dospívající následně vnímá rodiče jako snadno manipulovatelné, protože si je vědomo situace, že nikdy neuslyší ne. Důsledkem takové výchovy je postoj adolescenta, že rodič vyřeší a zařídí veškeré nepříjemné situace. Vývoj, který by měl v tomto období nabývat na důležitosti, tj. osamostatňování se, které vede k vyrovnanosti dospívajícího, zde dostává velmi malou šanci.¹¹⁰ Vzorcem, který si adolescent odnáší z takového přístupu je, že všechny problémy vyřeší někdo jiný za něj. Problém však nastává v situaci, kdy už není nikdo jiný, kdo by problém vyřešil, či když dojde rodičům trpělivost a chtějí, aby adolescent začal problémy řešit sám. Zpravidla toho není schopen, protože naučené vzorce řešení problému jsou přenést odpovědnost na někoho jiného. Nezdůvěřivost dospívající není schopen svépomocí problém vyřešit, což v důsledku vede k podřívání sebevědomí sebe samotného, snížené sebeúctě

¹⁰⁹ CHAPMAN, G. *Dospívající a pět jazyků lásky*. s. 23 – 34.

¹¹⁰ PELIKÁN, J. *Výchova pro život*. s. 68.

a emocionální labilitě. I když se zprvu může adolescentovi jevit tato rodina jako vysoce podporující, z dlouhodobého pohledu je pro adolescenta nevhodná zejména kvůli nenaplnění potřeby o osamostatnění a důvěry v sebe sama a právě emocionální stránka se stává rozkolísaná.

Rodiče, kteří obecně nevytváří pro adolescenta prostředí jistoty, nepodporují jeho vývojovou fázi a snahu o osamostatnění a rozšíření vztahů i na vrstevníky, kteří nerespektují jeho temperamentové odlišnosti, nejsou pro adolescenta stabilním zázemím.

Domnívám se, že by bylo dobré práci rozpracovat i v rámci diplomové práce a vhodným doplněním celé práce by mohl být i výzkum kvalitativního charakteru.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Tištěné publikace:

1. BALCAR, K. *Úvod do studia psychologie osobnosti*, 2. opravné vyd. Chrudim: nakladatelství MACH, 1991. ISBN neuvedeno.
2. BOSCHEK, P.; ČÁP, J. *Faktory osobnosti adolescentů ve vztahu ke způsobu výchovy v rodině*. Československá psychologie. 1996, roč. 40., č. 6., str. 465 – 479.
3. ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV - nakladatelství, 1996. ISBN 80-85866-15-3.
4. ČÁP, J.; BOSCHEK, P.; BALCAR, K. *Způsoby výchovy v rodině a osobnostní faktory HSPQ II. řádu*. Československá psychologie. 1999, roč. 48., č. 4., str. 289 – 299.
5. FISCHER, S.; ŠKODA, J. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 80-247-5046-5.
6. CHAPMAN, G. *Dospívající a pět jazyků lásky*. Praha: Návrat domů, 2003. ISBN 80-7255-085-3.
7. KON, I.S. *Kapitoly z psychologie dospívání*. Praha: SPN, 1986. ISBN neuvedeno.
8. MACEK, P. *Adolescence: psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-348-X.
9. MACEK, P.; LACINOVÁ, L. *Vztahy v dospívání*. Brno: Barrister & Principal, 2006. ISBN 80-7364-034-1.
10. MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0332-7.
11. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-852-8283-6.

12. NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0628-1.
13. PELIKÁN, J. *Výchova pro život*. Praha: Nakladatelství ISV, 1997. ISBN 80-85866-23-4.
14. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-829-5.
15. ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti obor v pohybu*. 6. revidované a doplněné vydání. Praha: Grada Publishig, 2010. ISBN 978-80-247-3133-9.
16. SMÉKAL, V.; MACEK, P. *Utváření a vývoj osobnosti*. Brno: Barrister & Principal, 2002. ISBN 80-85947-83-8.
17. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.
18. SVOBODOVÁ, M. at all. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-545-8.
19. ŠTEFÁNKOVÁ, Z. *Citová vazby v rané adolescenci*. Československá psychologie. 2007, roč. 51, č. 5. str. 503 – 516.
20. TAXOVÁ, J. *Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání*. Praha: SPN, 1987. ISBN nevedeno.
21. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum Press, 2012. ISBN 80-246-2153-3.
22. WEDLICOVÁ, I. *Jak Rodina působí na dítě*. Psychologie dnes. 1999. roč. 5., č. 1., str. 18-19.

Elektronické zdroje:

1. GRÁNSKÁ, Z. *Prečo byste pri výchove mali brať do úvahy temperament vašich detí a neprístupovať k nim rovnako?* [online]. 2015 [cit. 2015-03-08]. Dostupný na WWW: < <http://www.eduworld.sk/sk/preco-by-ste-pri-vychove-mali-brat-do-uvahy-temperament-vasich-deti-a-nepristupovat-k-nim-rovnako!aid=722>>.

ABSTRAKT

KRÁČMAROVÁ, M. *Vztah mezi percipovanou rodinnou atmosférou a emocionální rovnováhou adolescentů*. České Budějovice 2015. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce M. Lhotová.

Klíčová slova: adolescence, rodinná atmosféra, emocionální rovnováha adolescenta, percepce adolescenta, sebepojetí, vztahy s rodiči, vztahy s vrstevníky, prvně romantické vztahy, citová vazba, osamostatňování.

Bakalářská práce s názvem „Vztah mezi percipovanou rodinnou atmosférou a emocionální rovnováhou adolescentů“ se zabývá tématem adolescence zejména v souvislosti s vnímanou rodinnou atmosférou a adolescentovou emocionální rovnováhou. Cílem práce je popsat, jak vnímaná rodinná atmosféra a dění v rodině ovlivňuje adolescentovu emoční stránku. K naplnění cíle práce jsem postupovala zejména objasněním specifik adolescentního období, důležitostí vztahů, rodinné atmosféry a citové vazby. V úvodní kapitole se věnuji vymezení pojmu a charakteristikou daného vývojového období. Součástí práce je dále kapitola zabývající se vztahy v rodině, s vrstevníky a prvně romantické a partnerské vztahy. Stěžejní částí práce je kapitola zaměřující se na rodinnou atmosféru. Poslední kapitolou je citová vazba a její vývoj a proměny v období adolescence.

ABSTRACT

The relationship between perceived family atmosphere and emotional stability of adolescents

The bachelor thesis called „The relationship between perceived family atmosphere and emotional stability of adolescents“ deals with adolescence especially in relation to the perceived family and emotional stability of adolescent. The main goal of my work is to describe how the perceived family atmosphere and events in the family influences the emotion of Adolescents. Firstly I was clarifying the specifics of adolescent period, the importance of relationships, family atmosphere and emotional attachment. The introductory chapter gives us the definition and characteristics of the developmental period. Part of the work is also a chapter dealing with family relationships, relationships with peers and first romantic partners. The main section is a chapter focusing on a family atmosphere. The last chapter is and emotional attachment, their progress and changes in adolescence period.

Keywords: adolescence, family atmosphere, emotional stability, perceptions of adolescent, identity, relationships with parents, relationships with peers, first romantic relationships, emotional attachment, independent of adolescents